

Jerzy Marian Byrda

**Zabytki muzyczne
w bibliotekach katowickich**

/Wystawa: 27 września - 30 października 1976 r./

W dniach od 27 do 29 września 1976 roku w Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Katowicach i 30 września w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie odbyły się obrady II Międzynarodowego Sympozjum Przedstawicieli Bibliotek i Ośrodków Dokumentacji Muzycznej Krajów Socjalistycznych.

W obradach uczestniczyło ponad siedemdziesiąt osób, w tym dwudziestu przedstawicieli bibliotek ze Związku Radzieckiego, Czechosłowacji, Niemieckiej Republiki Demokratycznej, Węgier i Bułgarii. Obecny był również sekretarz generalny AIBM /Association Internationale des Bibliothèques Musicales - Międzynarodowe Stowarzyszenie Bibliotek Muzycznych/ Anders Lönn ze Szwecji.

W czasie trwania Sympozjum wygłoszone dwanaście referatów i komunikatów omawiających działalność naukową i upowszechnienie bibliotek wyższych szkół muzycznych, a także problemy prac dokumentacyjnych i naukowych prowadzonych przez oddziały muzyczne bibliotek uniwersyteckich i naukowych.¹

W dniu rozpoczęcia obrad, 27 września 1976 roku w godzinach popołudniowych, w gmachu Biblioteki Śląskiej nastąpiło otwarcie wystawy pt. "Zabytki muzyczne w bibliotekach katowickich"; przybyłych gości powitał osobiście dyrektor Biblioteki Śląskiej doc. dr Andrzej Szefer.

Na wystawie, przygotowanej wspólnie przez pracowników Biblioteki Śląskiej i Biblioteki Państwowej Wyższej Szkoły Muzycz-

nej w Katowicach, prezentowane były najcenniejsze zabytki muzyczne ze zbiorów tych instytucji. Wystawa, czynna do 30 października 1976 roku, obejmowała 179 eksponatów wyłożonych w 30 gablotach i podzielonych na następujące działy:

- I. Muzyka polska i europejska /wiek XVI-XX/
- rękopisy
- II. Kompozycje oparte na śląskich melodiach ludowych
- rękopisy
- III. Kancjonały i śpiewniki śląskie /wiek XVIII-XIX/
- IV. Stare druki muzyczne
- V. Druki muzyczne /wiek XIX/
a/ muzyka polska
b/ muzyka europejska
- VI. Polskie afisze muzyczne
- VII. Piśmiennictwo muzyczne /wiek XVI-XIX/.

Dział I /parter, gablota 1-4/. Ekspozycję otwierały autografy Józefa Elsnera, Józefa Wieniawskiego i Adama Münchheimera, którego dzieło "Les sons mystérieux" wyróżnione zostało w 1893 roku nagrodą Grand Prix d'Honneur na międzynarodowym konkursie w Brukseli. Następnie prezentowano rękopisy kompozytorów związanych z naszym regionem. Należy tu wymienić "Koncert na skrzypce i orkiestrę" Michała Spisaka, Witolda Friemanna "III Koncert fortepianowy", Bolesława Szabelskiego "Sonety na orkiestrę" czy fragment "III Symfonii" Bolesława Woytowicza.

Spśród dzieł młodych twórców, reprezentujących środowisko katowickie, przedstawiono kompozycję Witolda Szalonka "Les sons" Hommage à Michał Spisak oraz Edwarda Bogusławskiego "Apokalypsis" na głos recytujący, chór mieszany i zespół symfoniczny.

Dalej eksponowano rękopisy obce /półpiętro, gablota 5-7/. Wyróżniały się tu: zbiór śpiewów liturgicznych z klasztoru Benedyktynów w Elchingen /data na oprawie 1582/, rękopisy Antona Rubinsteina, Ottó Nicolais i Pietro Mascagniego.

Szczególne miejsce zajmował, okazałych rozmiarów, graduał maryjny "Officium de Beata Maria Virgine" /data na oprawie 1526/, zawierający 85 sekwencji maryjnych oraz kilka pieśni polskich; w tym jedno z najstarszych źródeł muzycznych Bogurodzicy - przekaz Af.² Graduał pochodzi ze zbiorów Oddziału Zabytkowego Biblioteki Śląskiej w Cieszynie.

Dział II /I piętro, gablota 8-9/. Śląska muzyka ludowa, ze swym bogactwem tematyki i pięknem melodii, stanowiła dla wielu kompozytorów źródło inspiracji twórczej. Na wystawie prezentowano, oparte na śląskich melodiach ludowych, rękopisy Stefana Mariana Stoińskiego, Stanisława Kazury, Stanisława Wiechowicza, Kazimierza Sikorskiego oraz Jana Sztwiertni, kompozytora znanej opery ludowej "Sałasznicy".

Dział III /I piętro, gablota 10-11/. Gablota te były poświęcone kancjonałom i śpiewnikom drukowanymi w języku polskim na Śląsku w XVIII i XIX wieku. Wydawnictwa tego rodzaju odgrywały wówczas ważną rolę w przetrwaniu języka polskiego. Większość z nich zachowała się do dziś w niewielu egzemplarzach, jak na przykład kancjonały ewangelickie wydane w Brzegu w latach 1761 i 1776 u Jana Ernsta Trampa oraz w 1802 roku u Karola Bogumiła Wolfarta.

Dział IV /I piętro, gablota 12-14/. Cenny zbiór starych druków muzycznych reprezentowały na wystawie głównie zabytki muzyki religijnej, np.: "Missale secundum rubricam Vratislaviensis..." Basileae 1519; Jacobus de Kerle "Liber Modulorum sacrorum." Tenor Monachij 1572; "Kancjonal ożeský." W Starém Měste Pražském 1697.

Bogato eksponowane były również XVIII-wieczne wydania dzieł Wolfganga Amadeusza Mozarta, wśród których szczególną pozycję zajmowały "Gesaenge aus der komischen Oper: Die Hochzeit des Figaro. No. 2,3,4,5" Offenbach am Mayn 1794 oraz pochodzący z 1793 roku wyciąg fortepianowy opery "Czarodziejski flet" /Die Zauberflöte/.

Dział V - muzyka polska /I piętro, gablota 15-17/. Licznie zgromadzone były na wystawie dziewiętnastowieczne wydania poloników; wśród nich cenne druki wydane w pierwszej połowie stulecia przez wydawców warszawskich techniką sztychowaną lub litograficzną.

Wartość unikatów posiada, pochodzący ze zbiorów Biblioteki Śląskiej, "Śpiewnik szkolny i domowy dla wesołej i niewinnej młodzieży naszój" Gustawa Gizewiusza, wydany w Lipsku w 1846 roku³.

Osobne miejsce /2 półpiętro, gablota 18-20/poświęcono dziełom Józefa Elsnera, Fryderyka Chopina i Stanisława Moniuszki, największym kompozytorom polskim, których działalność i twórczość artystyczna zamyka się w granicach wieku XIX.

Spośród dzieł Józefa Elsnera do najcenniejszych należały dwie pieśni: "Korydon" do słów Franciszka Karpińskiego i "Do Justyny" - słowa Witolda Pstrokońskiego, wydane w Warszawie w 1803 roku.

Następna gablota poświęcona była uczniowi Józefa Elsnera - Fryderykowi Chopinowi. Pokazano tu pierwsze wydania nokturnów z opusu 9,37,55, "Balladę As-dur" op.47 i "Fantazję f-moll" op. 49.

Dzieła Stanisława Moniuszki reprezentowały wczesne wydania pieśni, fragmenty z opery "Halka" i "Verbum nobile" oraz kantata "Widma" /według cz.II "Dziadów" Adama Mickiewicza/, z którą wystąpił kompozytor w drugą rocznicę powstania styczniowego.

Dział Vb - muzyka europejska /II piętro, gablota 21-25/.

Dział poświęcony zabytkom muzyki europejskiej wieku XIX otwierały dzieła Jana Sebastiana Bacha i Jerzego Fryderyka Händla.

W następnych gablotach eksponowane utwory klasyków wiedeńskich i romantyków, spośród których szczególne zainteresowanie wzbudziło, wydobyte niedawno z mroku zapomnienia przez doc. dra Karola Musiōła, dzieło Franciszka Schuberta "Sieben leichte Variationen".⁴ Kompozycja ta została wydana w 1810 roku, w jednym z najstarszych śląskich czasopism muzycznych /"Musikalische Neuigkeiten für Freunde des Gesangs und Fortepiano,s"/ ukazujących się we Wrocławiu. Egzemplarz tego czasopisma przechowywany jest w zbiorach cennych Biblioteki Śląskiej.

Przegląd XIX-wiecznych wydawnictw muzyki europejskiej zawierały pierwsze wydania walców oraz polka "La Varsoivienne" Jana Straussa, syna.

Dział VI /II piętro, gablota 26/. Afisze muzyczne, pochodzące ze zbiorów Biblioteki PWSM reprezentowały grupę cennych dokumentów polskiego życia muzycznego z ubiegłego stulecia.

Na wystawie eksponowano afisze zapowiadające koncert Karola Lipińskiego 30 marca 1844 roku, koncert Apolinarego Kątskiego

31 stycznia 1849 roku i występ braci Wieniawskich - Henryka i Józefa, w dniu 13 kwietnia 1853 roku.

Dział VII /II piętro, gablota 27-30/. Ostatnią grupę prezentowanych materiałów stanowiły zabytki piśmiennictwa muzycznego z okresu od XVI do XIX wieku. Zgromadzone tu podręczniki śpiewu chorałowego i teorii muzyki, traktaty muzyczne, bibliografie, słowniki, encyklopedie muzyczne, podręczniki historii muzyki i zbiory pieśni ludowych.

Do ciekawszych pozycji tego działu należą: Joannes Herdesianus Spangenberg "Quaestiones Musicae". Cracoviae ok. 1560, "Rudimenta Musicae Choralis [...]" Cracoviae 1761, Federico don Moretti "Gramatica Razonda Musical" Madrid 1821, Karol Kurpiński "Zasady harmonii tonów [...]" Warszawa 1821, a także podręcznik Żeleńskiego i Roguskiego "Nauka harmonji oraz pierwszych zasad kompozycji" Warszawa 1877 z dedykacją rękopiśmienną - "Wielmożnemu J. Panu Michałowi Poleskiemu ofiaruje za jego własne pieniądze zbankrutowany Autor Władysław Żeleński".

W czasie uroczystego otwarcia wystawy prezentowane były również /poza ekspozycją/ miniatury, rękopiśmienne książeczki o tematyce muzycznej wykonane przez inż. Zygmunta Szkocnego.

Cennym dopełnieniem wystawy w Bibliotece Śląskiej był drukowany katalog, wydany w pięknej szacie graficznej.⁵

Wystawa zabytków muzycznych ze zbiorów bibliotek katowickich, ukazująca dorobek pięciu wieków bogatej historii muzyki europejskiej, wymagała od organizatorów przeprowadzenia znacznej selekcji eksponatów, co spowodowało pewien brak ciągłości tematyki i jednolitego charakteru pokazu. Organizatorem wystawy chodziło jednak przede wszystkim o to, aby jak najszerszej

zaprezentować bogaty księgozbiór muzyczny, który może służyć dla zaspokojenia potrzeb naukowo-dydaktycznych i artystycznych wielkoprzemysłowego środowiska Górnego Śląska.

x x x

Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, jako jeden ze współorganizatorów Sympozjum, przygotowała również ciekawą ekspozycję ilustrującą dzieje polskiej kultury muzycznej, poczynając od średniowiecznych kodeksów rękopiśmiennych, aż po zabytki muzyczne wieku XIX. Wydano także drukowany katalog wystawy⁶.

Wystawa w Bibliotece Jagiellońskiej była czynna od 30 września do 30 listopada 1976 roku.

Obie wystawy zabytków muzycznych - w Bibliotece Śląskiej i Bibliotece Jagiellońskiej - stanowiły skromny wkład dla uczczenia obchodzonego uroczystości w roku 1976 R o k u B i b l i o t e k i C z y t e l n i c t w a.

Przypisy

- ¹ Lidia Baranowska: II Międzynarodowe Sympozjum przedstawicieli bibliotek i ośrodków dokumentacji muzycznej krajów socjalistycznych. "Poradnik Muzyczny" R.24: 1977 nr 2 s.13-14.
- ² Bogurodzica. Opracował Jerzy Woronczak. Wstęp językoznawczy Ewa Ostrowska. Opracowanie muzykologiczne Hieronim Feicht. Wrocław - Warszawa - Kraków 1962 s.83-85, 114-120, 241-246.
- ³ Artur Wycisk: Śpiewnik szkolny i domowy dla wesołej i niewinnej

młodości naszej Gustawa Gizewiusza. "Komunikaty Mazursko-Warmińskie" 1960 nr 2/68/ s.213-235.

- ⁴ Karol Musioł: Sieben leichte Variationen in G-dur. Ein verschollenes Jugendwerk von Franz Schubert? "Die Musik - forschung" Jg.28: 1975 H.2 s.202-208.
- ⁵ Iwona Bias, Lilianna Moll, Jerzy Dyrda: Zabytki muzyczne w bibliotekach katowickich. Katalog wystawy. Katowice 1976.
- ⁶ Agnieszka Mietelska-Ciepierska: Zabytki polskiej kultury muzycznej od średniowiecza do romantyzmu w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej. Wystawa. Kraków 30 IX - 30 XI 1976.